

Реферат на тему: "Життя і творчість С. В. Васильченко"

Степан Васильченко

Реферат на тему:

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ С.В.ВАСИЛЬЧЕНКО

План

НА ШЛЯХАХ ЖИТТЯ

Дитинство

Навчання

Праця в школах

Праця в газеті "Рада"

Роки імперіалістичної та громадянської війни

Останні роки життя

Творчість

Твори про вчителів

Селянська тема

Твори про дітей

Новели про війну

Пожовтневі твори

Ім'я йому-народний письменник

Література

НА ШЛЯХАХ ЖИТТЯ

Дитинство

Степан Васильович Панасенко народився 8 січня 1879 року в родині ремісника-шевця в містечку Ічні на Чернігівщині. Чимала родина Панасенків – усіх було восьмеро – тулилася в старій, скособоченій хаті, обсадженій кленами, ясенами, горобиною. Маленькими підсліпуватими віконцями дивилася вона на майдан, дивилась просто й відверто, не соромлячись бідності своєї, бо жили в тій оселі чесні роботящі люди. Батько був чоботарем, мати по наймах за нужденний заробіток гарувала.

Не маючи власної землі, разом із старшими синами взимку займався шевством, а влітку та восени всією родиною йшли на заробітки чи в панську економію, чи до куркулів-хуторян.

Довгими вечорами в хаті кипіла робота: батько шив чоботи і синів своїх старших того ремесла навчав. А менші залазили на піч і по черзі розповідали казки, вигадували всякі дивовижні історії. Степан завжди умів найдотепніше змостити. Був меткий, жвавий, беручий до всякого діла.

У убогій сім'ї шанували праведне слово, пісню, жарти. Батько був письменний (колись у дяка навчився грамоти), поважав освічених людей, знав ціну мудрій книжці.

В хаті Панасенків любили Шевченкового "Кобзаря" і Гоголевого "Тараса Бульбу". Часом тут лунали пісні – "Ой, наступала та чорна хмара", "За Сибіром сонце сходить...". Їх виводили дорослі й діти. Значно пізніше письменник Степан Васильченко (такий літературний псевдонім обере Степан Васильович Панасенко) згадуватиме: "Найсильніше враження справила на мене ця трійця: Пісня, Кобзар і Гоголь, твори яким я не знаю рівних у світовій літературі. Перегортаючи "Кобзаря", я не один раз пригадував усе своє життя..."

Батько дбав, щоб діти вчилися, бо у спадщину ніякого достатку він їм не міг лишити. "Учіться, діти, — казав, бувало, — та шукайте других шляхів".

"Спогади про раннє дитинство осталися у мене трохи хаотичні. Пригадую зими: морози великі, а хата холодна, харч убогий, та чад, та брак одєжі... Поки діждешся того тепла. Ну, а тоді брала наша: стави, майдани, бур'яни, крамні смітники... Забуваєш, було, що є в тебе якась там хата. Мати казала: влітку зовсім діти дичавіють – треба якої принади, щоб залучити їх до хати. В цей час виховання звичайно ішло "самопас" – під єдиним доглядом жаркого сонця.

В барвистому квітникові моїх дошкільних спогадів й до цього часу найцвітнішими збереглися чогось спогади, на перший погляд, неістотні, дрібні.

Такі, наприклад, були мрії про срібну гору. В зимові, холодні вечори, лежачи на полу під замуrowаним вікном, що його лізли льодові роги, зігнувшись під легеньким рядном, я марив про те, що, діждавшись тепла, я зроблю собі срібну гору. Мріяв так уперто, так довго, жагуче, що, зрештою, почав робити підготовку. Чим реальніше, правда, підходив до цієї химерної мрії, тим більше доводилось обмежувати її. Гора в моїх мріях усе меншала й меншала і, зрештою, перетворилась у невеличкий обеліск, завбільшки з аршин, облитий замість срібла, якого, звичайно, я не мав надії добути, звичайним оливом. Почав навіть збирати олив'яні пломби по смітниках коло крамниць. Старші брати поливали оливом "паці" – і я бачив, як його топлять в черпаку.

Коли прийшла весна, тепло, зелень, радість, ці мрії розтопились, випарувались без сліду. Коли я пригадав їх весною, вони тоді ж здалися мені химерними і нецікавими. Було дивно, чого я так довго і так жагуче з ними, так гаряче водився.

Другий спогад – це звичайний червоний папірець, що й зараз він стоїть у мене перед очима. В часи мого безпризорного дитячого бурлакування був у мене перевесник мій, сусід і приятель, що у нас із ним була велика, зворушлива дружба. Ми з ним часто ходили на базар межі крамниці по цяцьки, які ми знаходили для себе по смітниках коло червоних крамниць (мануфактурних).

Був у нас на базарі один смітник, який ми називали "Добро", — коло мануфактурної крамниці. Там щодня була для нас якась пожива – кольорові шворочки, олив'яні пломби, коробочки, пуговички тощо. Одного разу ми ішли базаром до Добра, як звичайно, обнявши один одного за шию... Раптом перед очима – червоний папірець, перевитий сухозліткою, як макова ніжна квітка... І таким він здався чарівним, таким знадним, що, пам'ятаю, дух забило. Здавалось, якась стороння сила підхопила нас, як буря. Ми кинулись навипустки до його, не добігаючи трохи, вчепилися один в одного,

як звірята, качались по піску, бились, дряпались, поки одразу вхопили обоє разом той папірець і рознесли на дві половини.

Подержали в руках, подивились - звичайний папір. Покидали додолу, засоромлені."-так згадував про своє дитинство Степан Васильович.

Навчання

П'ять років ходив Степан до початкової школи в Ічні. І закінчив її найкращим учнем. Його залишили при школі, щоб готувався до вчительської семінарії. Минуло два роки напруженої праці. За цей час хлопець добре опанував програму, перечитав багато книжок російського і світового письменства (при школі була як для того часу багата бібліотека). У підлітка виявляється нахил до літературної творчості, і він заносить у таємний зошит-щоденник не тільки свої напівдитячі роздуми та переживання, а й записує народні пісні, а також перші проби свого пера.

Назавжди запам'ятався Степанові той прощальний вечір, коли родичі й сусіди випроводжали його вчитися до семінарії. Момент був урочистий. По лавках сиділи родичі, сусіди, збоку стояла наша сім'я. Коло порога м'яли шапки в руках куткові діти. Всі рідні були смутні. Мати плакала. Родичі позирали на мене пильними, недовірливими очима і давали свої мені заповіді, а сусіди давали настанови: "Пам'ятай батька, матір шануй", "Не забувай, з якого кола вийшов", "Бідними не гордуй, бо сам із таких". Зрештою під'їхав під хату віз, що мав відвести Степана на станцію, він зробив три традиційні поклони перед іконами, і вилетів з хати, мов на крилах. В голові у нього було повно думок, зворушливих і радісних... А в грудях смуток. Миготіла радісна, невиразна, пиховита думка: "Між своїм родом - батьками, дідами, самими далекими пращурами - я перший іду до культури, до світла, перший пробиваю ту стіну, що стоїть нам на шляху до того чарівного, такого принадного і такого малодосяжного для нас, бідних селян, іншого світу. Я посланець. Прощай рідне, тепле, безмежне, таке спокійне народне море... Вернуся до тебе, проте вернуся - іншим". І справді - вже різдвяними святами прибув до рідної хати в пальті - замість чумарки і в кашкеті з оксамитовим околишем.

Коростишінське семінарія була єдиною на Україні, куди приймали здібних дітей селянської бідноти. Вступити до неї було мрією, але щастило не багатьом, бо на казенний кошт виділялося щороку тільки 10-12 місць, а платити за навчання незаможні батьки не могли. Тому-то вчилися в Коростишеві переважно діти багатіїв.

Семінарія не справдила надій Степана Панасенка. "Навчання було в семінарії трохи хаотичне, — писав він пізніше. — Часом вона більше скидалася на музичну або співочу школу. Було чимало гультяйства." Казенно-схоластична програма навчання не могла задовольнити допитливого, жадібного до знань юнака, і він опановував науку самостійно, читаючи художню літературу, науково-педагогічні та історичні книжки. Степан ще раніше під впливом поезії О.Пушкіна, О.Кольцова виявляв нахил до творчості, проте в семінарії його здібності давали себе знати хіба що в обов'язкових класних "сочинениях", які часом набирали белетристичного вигляду. Писати ж щось своє, вимріяне, не дозволяли умови інтернатського побуту та ще надзвичайна

скромність юнака.

Твори, позначені впливом соціалістичних ідей, писали Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський. Згадаймо страйкарів з повісті "Борислав сміється", нескореного "вічного революціонера", бентежних каменярів. Згадаймо досвітні вогні, що їх засвітили мужні робітники. Таки твори були дуже популярні в семінарії. Часто збиралися семінаристи, щоб почитати заборонену революційну книжку, антиурядову листівку, погомоніти про волю. В дружньому колі лунала бойова пісня "Шалійте, шалійте, скажені кати", лунали бадьорі та журливі мелодії рідного народу.

В семінарії Степан Панасенко вступає до літературно-художнього гуртка. У роботі цього гуртка майбутній педагог і письменник брав найдіяльнішу участь.

Немало води сплигло за три літа. Змужніли хлопці, розуму набралися. Настав час прощання. А далі – в путь. До якого ж берега пристане хиткий човен його, Степанової долі?

По закінченню семінарії Степану Васильовичу було видане свідоцтво, в яке було записане: " Стефану Васильєву Панасенко, сину козака, дев'ятнадцяти лет в том, что он, при отличном поведении, оказал успехи:

В Законе Божем 4

Педагогике 5

Русском языке 5

Церковнославянском языке 4

Математике (арифметике,

Геометрии и землемерии) 4

Истории 4

Географии 4

Естествоведении 4

Пении 3

Чистописании,

Рисовании и черчении 4

Практических занятиях преподавания 4

Гимнастике 4

Ремёслам не обучался, но обучался игре на скрипке и может обучать пению...

Он достаивается звания учителя начального училища и при поступлении на означенную должность имеет пользоваться всеми правами, той должности присвоенными."

Осінь 1898 року. Село Потоки під Каневом. Тут по закінченні семінарії опинився молодий учитель. Школа в старій напівструхлявілій хаті під солом'яною стріхою. З кутків тягне вогкістю й цвіллю. Сиро, непривітно. Майже така сама вчителева квартира. Голі стіни, голий стіл, кривоніге ліжко, три стареньких стільці. Оку нема за що зачепитися. Сумно на душі у Степана, жура серце діймає. Правда, його тепер величатимуть "гоподин учитель". Та дарма! Він зроду-віку не забуде свого мужицького коліна.

Не горнувся Степан у семінарії до поповичів та куркуленків, а тепер і поготів не запобігатиме ласки у панів та підпанків. Нізащо в світі! Перед ним висока місія просвітителя дітей сільської голоти. Ось до кого слатиметься його життєва дорога.

Праця в школах

Сповнений молодечого запалу, учитель Потоцької однокласної школи поринув у роботу. В класі – більше сотні учнів (чотири групи). Єдиних підручників немає. До якої методики вдатися, якого способу добрати, щоб за таких умов навчити дітей хоч по складах читати і без грубих помилок писати? Учитель думав, міркував, зважував. І таки знаходив вихід. Його учні багато й залюбки читали, самостійно розв'язували складні задачі. А особливо захоплювали їх усні розповіді, перекази цікавих історій. Школярі полюбили науку, свого наставника. Бешкетники, й ті припинили, втяглися в роботу. А як загорялися дитячі оченята, коли вчитель читав їм вірші, казки, оповідання рідною мовою, коли вчив співати душевних українських пісень.

Для дорослих молодий учитель організував вечірні класи. А згодом утворив аматорський драматичний гурток. П'єси ставили не тільки в Потоках, а й у навколишніх селах. Добра слава про вчителя полинула по всьому повіту.

Літні селяни любили і поважали Степана Васильовича, а молодь мало не на руках носила. "Дихало на мене привітом, теплом могутчого рідного народу, і хотілось пірнути в його теплу глибину, в саму гущу", — згадував письменник.

Бурхлива діяльність учителя не сподобалась місцевим панкам. Піп Діановський спочатку не спускав ока з Степана Васильовича, а далі заходився повчати: мовляв, навіщо мужикові грамота, хай краще молиться богу. Але ні піп, ні пристав, ні урядник – ніхто з місцевого начальства так і не зміг перетягнути на свій бік молодого вчителя.

Одного разу Степан Васильович став свідком обурливої сваволі і знущання писарчуків у канцелярії пристава над безвинним сільським парубком. Він писав про це в газету. Допис, навіть у переробленому, значно пом'якшеному викладі, зчинив переполох серед сільського начальства. На непокірного вчителя посипалися доноси губернаторові.

За розпорядженням інспектора Степана Васильовича перевели до Богуслава. Тут на молодого учителя знову чекала клопітлива праця з непідготовленими учнями. Клас складався з учнів різної підготовки: однокласники, двокласники, трикласники і навіть більше, — це була 1-ша група, кошара із сирим матеріалом, з якої за рік треба було витягнути 30-40 для дальшої групи. Систему цю завів хитрий лис, завідувачий, якому в старші групи доходили кращі й здібніші учні. Звичайно, при такий системі вжити якихось методів не було ніякої можливості. Праця була хаотична, утомна й нецікава. Завідувачий був старий лис, з медом на устах, якого, проте, радили мені стерегтися. З попом, гонористим протоієреєм місцевого собору, при першій прояві з його боку до себе зневаги став "на ножі", примусивши його поводитися чемно. Попечителя школи, лісничого удільних лісів, перед яким вся школа становилась "на задні", знати не хотів і не визнавав ніяких його прав над учителем. Та найстрашніше – провінційне міщанське болото, приниження і моральне спустошення багатьох колег, безбарвна, затуркана

місцева інтелігенція. Гидко було дивитися, як деякі вчителі згиналися в покорі перед панами й підпанками. Але були в Богуславі й інші люди – робітники, ремісники, яких налічувалося у містечку кілька тисяч. Серед них жив волелюбний дух, ширилися революційні настрої. Молодий учитель охоче спілкувався з робітниками, приходив до них, брав участь в обговоренні громадських подій.

Молодому вчителеві не було з ким поділитися своїми болями, і він звіряє бентежні роздуми паперові. "Разом із моєю видимою для всіх працею у мене відбувалась і друга, нічна, таємна, якої не хотів показувати нікому. Часто після вечірньої праці, коли з школи порозходяться мої гості, я зачинався в кімнаті, витягував свої зшитки і писав, гортав сторінку за сторінкою, аж поки не заглядав у вікна світанок... Папір, здається, горів під рукою ....Це був або мій таємний щоденник, куди я заносив свої учительські жалі та кривди, а той таємна кореспонденція, до газети, яка розросталась до розмірів огневої статі, а то – вірші про поселенців, що мусять кидати свою Україну".

Так з'явилася поема "Розбита бандура" – твір про злигодні бідняків-переселенців, надісланий автором до журналу "Киевская старина", але на жаль, не надрукований. Першим твором письменника, що побачив світ було оповідання з учительського життя "Не устоял", опубліковане в 1903 році на сторінках "Киевской газеты".

Письменник Є.Кротевич, що зустрічався в цей час з Степаном Васильовичем в одному з робітничих гуртків згадує, як, розповідаючи про загальний страйк робітників у Києві, учитель вигукнув:

— Починається революція, товариші!

Він і промови свої всі починав саме цим рідко вживаним тоді словом "товариші".

За доносом київському губернатору Панасенка незабаром звільнили з посади. І почалося його "летюче, непокійне учительювання", що бувало по троє учительських місць мусив міняти на рік. Після звільнення, сік-так, зо всякими застереженнями й умовами, одержав місце в убогій школі в селі Карапишах між безталанними вчителями. "Пам'ятаю: завжди курява, в класі гамір, темрява така, що діти порозлазяться по вікнах, а маленькі граються в жмурки. Та ще пам'ятаю, як,, вернувшись із класу молодий спітнілий учитель кашляв кров'ю." — писав Степан Васильович. І півроку не був, перекинувся на Полтавщину. Тут знову осміхнулося йому примарне щастя. Школа двокласова, гарна, з начальства ніхто не заглядає, співробітники – учителі – хороші. Робота налагодилась. Діти люблять, люди поважають, колеги умовляють: "Годі вам жити циганським життям, залишайтеся назавжди у нас "директором". Ми тут вас оженимо й прикріпимо до місця. Так більше буде з вас користі." "А чому б, справді не окопаться тут?" — майнула спокуслива думка. Але на другий чи на третій день після таких думок була вже йому й кара за їх. Наказ інспектора: за 24 години перебраться за помічника в Драбівську школу.

За інспектора там був прозваний між учительством Діоклетіаном лютим, знаменитий своїми грубощами інспектор Кішка. Другий пакет був такий од його: "Приказываю... в течении 3-х часов с момента получения сего выехать из Буромской школы..."

За пакетом зразу увійшов старшина з папером. Старшині од інспектора теж наказ: прослідить, щоб неодмінно за 3 години учитель вибрався з школи. Виявилось пізніше – надіслано було йому вчительську характеристику. Відправили його до Драбівської школи.

На перший погляд, ніби йшло на добро: тут і шкільний будинок кращий, і класи ліпше обладнані, але сум охопив Степана Васильовича: "Два вчителі – поповичі, два законовчителі – попи, учителька – попівна. Між ними я – селяк, пролетар." Сіре, нецікаве існування вчителі урізноманітнювали пияцтвом, грою в карти. Все це відбувалося в учительській, де, не маючи квартири, мусив мешкати Степан Васильович. Важкі думи обсіли його. Ось уже в кількох школах Київщини та Полтавщини працював і майже повсюдно одне й те саме... "Я чув слова: учительства – то є благородна місія, учитель – то трудівник чесний, народна нива, народна користь – "світильник цивілізації". Як огидли мені ці слова, як боляче вражають вони мене, яка зла, яка гірка іронія відчувається мені в них...

Учитель – то єсть вимучена, скалічена і фізично, і морально людина з порушенням до болю чуттям; учитель – мученик, і краща частина суспільства дивиться на його, як на мученика, як на каліку, з своїм противним жалем.

...Скиньте з нас сумні шати, дайте нам змогу працювати просто й чесно, дайте нам людського життя, бо ми не хочемо бути каліками... Дайте нам хліба і світу, бо ми люди, як і усі... Ви одіваєте нас у шати подвижників, але знайте, що не сього нам треба, і на вашій совісті ми будемо стояти обідрані, голі, голодні, темні і забиті примари, ми, народні посланці, найкращий цвіт і сік нашого народу.

Та я ж не хочу бути мучеником з-за одної пустої й навіть смішної мрії... Бо те, що пише й говорить про учителя ота солодка інтелігенція, — то пуста мова, перехвачена, що дзвонить у дзвін і не зна, по чому.

Скажіть мені, що може доброго зробити для народу отой нещасний, слабкий, темний учитель, що мусить бліднути перед всякими гудзями та кокардами, кому всякий сільський інтелігент як милостиню подає кінчики своєї руки, той, що нема йому просвітлої години у боротьбі з нуждою за насущний кусок той? Яке він добро зможе зробити людям? Забитий, загнаний, з вимученим лицем, з боязким хворобливим блиском в очах, завше безмовний, завше покірний. Та чи се ж той чоловік, що сміливо повинен вести до світу, до правди?... Хто піде за ним?..

Багато я бачив таких обездолених, даремних трудівників між літніми вчителями, і бачу, і знаю, що коли остануся учителювати – і мене така доля чекає... мене страх бере, мурашки поза спиною проходять – й пориває бігти, тікати... бігти куди-небудь, хоч в писарі, хоч торгувати за прилавком, хоч навіть у старці, аби втекти від того імення – учитель... Я ще молодий, в мене є здібності, енергія. Ні, я ще поборюся за кращу долю..."— писав Степан Васильович у своєму щоденнику.

Прагнучи розширити свою освіту, Панасенко в 1904 році вступає до Глухівського вчительського інституту, який жартома називали тоді мужицьким університетом. "Сумна була ця школа, — згадує він. — Це був тупик, в який заганяли тих селянських

учителів, які прагнули вищої освіти... Це була похмура, ділова казарма, де, крім академічного навчання, не було доступу нічому другому".

В тривожній і грізній час випало вчитися Степану Васильовичу. 1905 рік сколихнув усю імперію. Розгорнувся масовий робітничий рух, який невдовзі переріс у збройну боротьбу. "Кривава неділя" 9 січня 1905 року прискорила вибух революції. На вулицях міст виростали барикади. Горіли по селах поміщицькі маєтки, економії. Революційний пролетаріат Росії взяв до рук зброю, щоб повалити самодержавство.

Свіжі подихи революційної бурі донеслися до Глухова. Застрайкували студенти, вимагаючи від адміністрації реорганізувати казармений режим, оновити систему викладання, змінити інститутські порядки. Одним з ініціаторів і керівників страйку був Степан Панасенко.

Царській уряд чинив люті розправи над повсталими. Повсюдно гриміли постріли, свистіли нагаї каральних експедицій. До каторжного Сибіру потяглися довгі валки закутих у кайдани революціонерів, борців проти самодержавства.

Всцух страйк в інституті. Студенти один по одному відійшли од революційної діяльності, скорилися, припинили. Надії на поліпшення навчання в інституті розвіялись. Степан Панасенко забирає документи і знову їде на село вчителювати. Придушивши революцію, царизм посилив репресії і проти народної школи. Та навіть в умовах лютої реакції педагог-народолюбець не занепав духом. Більше того - в селі Брусовому на Полтавщині, знехтувавши царською забороною, він навчає дітей рідної мови.

І знову місцеві власті почали переслідувати "неблагонадійного вчителя".

Степан Васильович давно мріяв потрапити в робітниче середовище. Він добивається переведення в село Щербинівку на Донбасі, яке було одним з центрів Горлівського збройного виступу робітників і шахтарів у грудні 1905 року. Він підтримує тісні контакти з революційними робітниками Щербинківського рудника, передає на шахти нелегальну політичну літературу. За спогадами старожилів Щербинівки, Панасенко передав шахтарям російський текст пролетарського гімну "Інтернаціонал", який виконувався під час мітингів і демонстрацій.

Але не встигає і придивитися до бурхливого шахтарського життя, як його разом з іншими вчителями за куркульським доносом арештовують і запроторюють до Бахмутської тюрми, де йому довелося просидіти півтора року.

У тюрмі Панасенко познайомився з багатьма політичними в'язнями. Особливо щиро заприятелював з осетином Олексієм Хостнаєвим. Поет у душі, той знав силу-силену казок рідного народу, вечорами розповідав їх. Згодом, на волі, вчитель-українець запише ті осетинські казки, літературно опрацює, надрукує. Довго й терпеливо Степан Панасенко навчав свого побратима грамоти, читав йому "Кобзаря".

Польовий суд виправдав Панасенка. Та в цей час його звалив тиф. Ледве оклигавши, вийшов з лікарні. Куди тепер? Учителювати йому заборонили. Поїхав до матері а Ічню. В старій напіврозваленій хаті вона сама доживала віку, тяжко бідуючи. Батько помер, брати і сестри декотрі поодружувалися, інші подалися в найми, на

заробітки.

Панасенко живе з приватних уроків. Скромної платні вистачало, щоб так-сяк перебиватися. Вдень допомагав матері, а вечорами та вночі писав. Працював запоем, гарячково, до самозабуття. Часто й світанок заглядав у маленькі віконця, а він не міг одірватись від столу.

Раніше Панасенко думав, що, вчителюючи, він дасть своєму скривдженому народові найбільше користі. З любов'ю захоплено віддавався він педагогічній праці. Любив дітей і з усіх сил старався висівати і їхні душі добірні зерна правди і науки.

Тепер йому дорога в школу заказана. Але він жодного дня не сидітиме склавши руки. "Вирішив: так жити не можна, треба боротись. Та як? За зброю для такої боротьби я вирішив узяти слово", — писав пізніше Панасенко.

...Його шлях у літературу почався ще в сільській школі, коли складав свої перші вірші, наслідуючи Шевченка, Пушкіна, Кольцова. Інтернатське життя в семінарії мало сприяло літературним заняттям. Правда, його класні твори, часто писані в художній формі, до сліз зворушували викладача словесності.

У перші роки вчителювання Панасенко веде щоденник - "Записки вчителя", нотуючи туди все пережите й бачене. В ньому подибуємо цікаві епізоди, які згодом письменник розгорнув у новели, повісті.

В Ічні Панасенко по-справжньому взявся до літературної творчості. Життя сільської бідноти, сільських інтелігентів (насамперед учителів), дітей, підлітків - ось що стало об'єктом його письменницьких інтересів. Улюблений жанр письменника - оповідання. Над кожним з них він довго працює, до блиску шліфуючи кожне слово. Одважившись надіслати написане до української газети "Рада", яка виходила в Києві (1906-1914рр.). Там і з'явилися друком перші твори - оповідання "Роман", "Голодному й опеньки - м'ясо" (згодом перейменоване на "Мужицьку арихметику"), "Пацанок", "Вова", "В темряві", "У панів", "На чужину", "З самого початку". У педагогічному журналі "Світло" одночасно друкуються оповідання "Вечеря", "Над Россю". Ці оповідання друкувалися під прибраним іменем — Степан Васильченко.

Всі ці твори одразу привернули увагу читачів соціальною загостреністю, актуальністю тематики і художньої досконалістю.

Праця в газеті "Рада"

Редакція "Ради" запропонувала Васильченкові постійну роботу, і в 1910 року він переїздить до Києва.

Письменник виразно демократичного спрямування, Васильченко не поділяв буржуазно-ліберальних поглядів співробітників та видавців газети. Він часто ловив на собі зневажливі погляди панків-лібералів, які опікали газету. Але ж це була єдина щоденна українська газета, що виходила після революції 1905 року. І Васильченко погодився працювати в "Раді". Адже тут друкувалися такі письменники та діячі української культури, як М.Коцюбинський, А.Тесленко, М.Лисенко...

Виходець з гущі трудового народу, Васильченко завжди прагнув чесно служити йому. Проте дещо він поверхово розумів складність класової боротьби на Україні.

Національні проблеми письменник розглядав інколи відірвано від соціальних, класових. Тому поряд з такими творами, як "Мужицька арихметика" , "На чужину", де дається виразний соціальний підтекст, він пише й оповідання ("Під школою", "Інспектор" та інші), статті ("Народна школа і рідна мова на Україні", "В сучасній школі"), у яких йдеться тільки про педагогічну необхідність викладання в народних школах рідною мовою.

У газеті Васильченко веде відділ театральної хроніки. Невисокої платні, яку він одержував, ледве вистачало, щоб якось зводити кінці з кінцями. Мешкав він у дешевий квартирі на Солом'янці, убогій околиці міста, на роботу й з роботи ходив пішки, бо витратити гроші на візника для нього було б надмірною розкішшю.

Васильченко був завжди невибагливий в побуті. Він дбав про найсвятіше – творчість, любу серцеві літературну працю. Письменник наполегливо працює. У літературу він прийшов з багатим життєвим досвідом. Роки вчителювання по селах Київщини та Полтавщини, революційні вихори 1905 року, поневіряння в тюрмі, зустрічі з безліччю людських долі і характерів – усе це визначило тематичний діапазон письменника.

Та, крім життєвої школи, була ще й літературно-мистецька, в якій формувався небуденний талант Васильченка – майстра слова, художника-реаліста.

За порівняно короткий час ім'я Степана Васильченка стало досить популярним. Найкращі його твори з учительського життя, про селян та їхніх дітей здобули визнання серед широких читацьких кіл.

Окремою збіркою твори Васильченка вперше побачили світ у Києві 1911 року. В маленькій книжечці "Ескізи" було надруковано всього три новели ("Роман", "У панів", "Мужицька арихметика").

У 1913 році в Києві вперше ставили п'єсу Степана Васильченка "На перші гулі", яку він написав у дарунок українській селянській молоді, що після того так нашуміла скрізь по маленьких і великих сценах по Україні. Прекрасно обставлена, п'єска зробила на публіку надзвичайне враження. Молодь була очарована. Казали, що в залі весь час одчувався подих таланту. "Я дивився виставу з гальорки, гадаючи таким чином краще сховатись на цей час од знайомих. Проте мене в кінці вистави студенти викрили і впорядили овацію. Три курсистки піднесли мені букет квітів. Я спершу сховав його на грудях під пальтом. Курсистки почали протестувати, прохати, щоб я ніс його одкритим. "Ми, бідні курсистки, — казали вони, — купили ці квіти на останні свої копійки, а ви так їх зневажаєте". Довелось вийняти. Була сумна доля того букета. Надворі стояла негода, дощ, грязь, а жив я на Солом'янці. Хотів взяти візника – не поїхав. "Ти мені заплатиш полтинник, а шапка в мене стоїть троячку". На Солом'янці вночі нападали на візників і грабували шапки. Три рубля! – загилив він мені ціну. Довелось тьопати пішки, під дощем. А темно, хоч бий у око. Збираючись на Солом'янську гору, я посковзнувся і так брязнув кілька разів букетом об шлях, що, увійшовши у свою квартиру, побачив, що в руках у мене був один деркач: всі головки в букеті поодлітали. Це були мої лаври... Шкода була викидати! Довго стояли вони в мене без головок..."— згадував пізніше

Степан Васильченко.

Друга книжка - "Оповідання" - більша за обсягом ніж перша, мала вийти в 1914 році, але була затримана царською цензурою, якій видався підозрілим її демократизм. Лише через рік вона пішла в люди. А сам автор в цей час перебував далеко від Києва, на фронтах імперіалістичної війни.

Роки імперіалістичної та громадянської війни

Командир саперної роти Степан Васильченко воював на Галицькому, Двінському, Румунському фронтах. Страшним пеклом видалися письменнику три роки, коли він гибів на передових позиціях. У хвилини затишшя все бачене й пережите нотував до свого "Окопного щоденника". Жахи імперіалістичної війни письменник відобразив у новелах "Русин", "Чорні маки", "Отруйна квітка", "На золотому лоні", "Під святий гомін". У них на похмурому тлі зображено страдника-солдата в сірій шинелі. Чорна мара смерті всюди чигає на людей. Тут письменник вдався до нових для нього мистецьких засобів, ускладнених і умовних. Оповідання населяють образи-символи, в них багато похмурого, песимістичного.

Роки імперіалістичної війни, а потім громадянської війни стали для Васильченка часом ідейних випробувань. Як інтелігент-демократ він у своїх творах викриває імперіалістичну сутність світової війни, із загальнодемократичних позицій висловлює протест проти її страхіть, правдиво передає глухий протест і навіть одверті прокльони широких мас на адресу тих, хто кидав їх як гарматне м'ясо в саме пекло бійні. Однак письменник і в дні перебування на російсько-німецькому фронті, і пізніше, коли було повалено царизм, а згодом і буржуазний Тимчасовий уряд, не зміг до кінця зрозуміти характер суспільно-політичних подій, що відбувалися, зокрема, й всесвітньо-історичне значення Великої Жовтневої соціалістичної революції. Не випадково в перші післяжовтневі роки він намагається відійти вбік від непримиренної боротьби між трудящими і контрреволюцією, перебуває певний час у полоні вузько національних ілюзій, викликаних, зокрема, активізацією української націоналістичної буржуазії.

У перші пожовтневі роки Васильченко стояв осторонь бурхливих подій, що вирували навкруг. Це позначилось і на його творчій активності: в час революції та громадянської війни він майже нічого помітного не написав.

Останні роки життя

Однак популярність Васильченка як письменника зростала, бо протягом 1907-1920 років вийшли численні збірки його дореволюційних новел та повістей. Васильченка обирають делегатом на військові з'їзди. Незабаром письменник демобілізується через хворобу серця, деякий час живе в рідній Ічні, а потім знову переїздить до Києва.

Влітку 1920 року Васильченко як кореспондент подорожує з хоровою капелюю "Думка" по Лівобережній Україні. Пильне око письменника помітило, як серед руїн, нестатків, зубожіння пробиваються паростки нового, соціального життя. Зустрічаючись із робітниками, селянами, червоноармійцями, Васильченко захоплювався їхньою мужністю і твердою вірою в світлий завтрашній день, у побудову нового світу. Свої враження він занотував в щоденнику, який назвав "З піснею крізь вогонь і воду".

"Здавалось б, — пише Васильченко, — що в ці часи людей, які перебувають в самому диму історичних великих подій..., людей, які творять історію, які захоплені героїчною боротьбою і перебувають увесь час серед незвичайних обставин великої революції, менш за все повинна цікавити скромна народна побутова пісня і взагалі мистецтво..." Але "пісня чарувала їх далеко більше, ніж когось іншого".

Подорож з хоровою капелю засвідчила, що Васильченко в перші ж роки радянської влади з радістю зміцнює свої зв'язки з революційною дійсністю, з новим ладом, який утверджував народне мистецтво і відкривав шлях мистецтву до народу. Васильченко повернувся з подорожі збагачений враженнями, ідейно та політично змушнений. Нові світлі обрії відкрилися перед ним. Уже відомий письменник, він стає вихователем і вчителем дітвори. "Після перших бур, коли в порожній школі почали з'являтися перші учні, я пішов після такої довгої перерви знову за вчителя, тепер уже в нову, українську школу. Не кидав також і літературної роботи", — розповідає письменник у нарисі "Мій шлях".

Спочатку він - вихователь дитячого будинку, потім (1922-1928)— учитель 61-ї трудової школи імені Івана Франка в Києві. Його, щирого й привітного, вимогливого й доброзичливого викладача української мови та літератури, незмінного керівника шкільного драматичного гуртка, любили учні, поважали батьки. Працювати було важко, та він мужньо долав труднощі і навчав цього своїх вихованців. "Немає взимку дров, немає потрібного реманенту, немає приладдя, убогий фізичний кабінет, майже порожня бібліотека...— писав Васильченко. — Але школа бадьоро дивиться вперед".

Степан Васильченко, як ніколи, був оптимістично настроєний. Скромний і коректний, він тихо сяяв внутрішньою усмішкою, що так принадажувала до нього людей. Говорив неквапливо, розважливо. Більше любив помовчати. Сучасники згадують, як він, бувало, прийде в редакцію журналу "Нова громада", сяде збоку, замислиться і слухає розмови друзів-письменників. Здебільшого молоді люди, вони гаряче сперечались, а Степан Васильович ховав у вусах лагідний усміх. Таким бачили його й на різних літературних вечорах, у розмовах з друзями-письменниками. Васильченко щиро приятелював з талановитим прозаїком Григорієм Косинкою. Андрій Головка мав Степана Васильовича за одного з найулюбленіших своїх учителів.

Напружена, інтенсивна діяльність письменника позначилась на його здоров'ї. В останні роки він усе частіше скаржився на серце. І коли недуга почала дошкуляти, облишив роботу в школі. Правда, думав, що це тимчасово, бо життя свого без дітей-школярів не уявляв.

Мріяв улітку пішки помандрувати по Україні - людей побачити, мальовничими краєвидами помилуватися. Але цей, як і багато інших намірів письменника, так і лишився нездійсненим. Хвороба все частіше приковувала його до ліжка. Єдиною втіхою і радістю для Степана Васильовича лишилась увага і любов читачів, коло яких було досить широке, — робітники, студенти, учні, вихованці дитбудинків, учителі. Саме вони й зібралися 1 березня 1929 року на ювілейний вечір Степана Васильченка з нагоди 50-ліття від дня його народження. Ювіляра на вечорі не було - він хворів. Йому

надіслали багато поздоровчих телеграм, з любов'ю оформлених вітальних адресів.

Читав їх потім Степан Васильович, і надтруджене серце його раділо. Отже, немарно жив. Йому хотілося ще багато чого зробити, довести до кінця почате, задумане... Але сили з кожним днем танули.

11 серпня 1932 року Степан Васильченко помер.

У затінку яворів на Байковому кладовищі в Києві – довічний сум його могили.

А мостами калиновими до нових і нових поколінь читачів іде барвисте Васильченкове слово, живе про нього добра пам'ять. До цього часу колишні вихованці Степана Васильченка захоплено розповідають про нього.

Творчість

Художні твори Степана Васильченка, які стали відомі читачам у 1910 році, позначенні яскравою майстерністю, оригінальністю; вони свідчать про тонкий художній смак автора. Знаменно, що вже одне з перших оповідань – "Мужицька арифметика" – стало в ряд найкращих творів письменника.

Звичайно, творчій зрілості передували літературно-мистецькі впливи, що їх зазнав молодий Васильченко. Йдеться не про примітивні учнівські наслідування і запозичення, а про органічне засвоєння певної естетичної системи, певного художнього методу. Саме такий характер мав вплив на Васильченка народної пісні, творів Шевченка і Гоголя, тобто вплив фольклору, української та російської літератури – вплив, якому сам письменник надав вирішального значення.

У творчості Васильченка виразно відчувається її співзвучність з народно-пісенною поетикою. Ця співзвучність виявилась у мові і стилі, у принципах побудови художніх образів. Уся його творчість наскрізь перейнята мотивами народних казок, пісень, народно-поетичною фантастикою.

Матеріалом Васильченкової творчості була сучасна йому дійсність; народна пісня "озвучувала" роздуми його героїв, створювала у читача настрій, який відповідав ідеї твору.

Народно-поетичні традиції в творчості Васильченка органічно поєднувалися з традиціями української і російської літератури. Не випадково саме ті письменники, які близько стояли до народно-поетичних джерел (Кольцов, Гоголь, Короленко і особливо Шевченко) справили на молодого літератора найсильніше враження.

Творчість велетня поетичної думки, сповнена мотивів рішучого соціального протесту, була для Степана Васильченка високим взірцем, коли він обстоював ідеї громадянського звучання і в своїх літературно-критичних висловлюваннях, і в художній творчій практиці. Органічно увійшовши в свідомість Васильченка, у світ його художніх образів, "Кобзар" створив, так би мовити, імунітет проти впливу на нього естетичних принципів різних занепадницьких течій.

Творчий контакт Васильченка з російською літературою був зумовлений спорідненістю двох літературних процесів. Згадаймо зв'язки Тараса Шевченка з російською революційною демократією, творчу співдружність Марка Вовчка і Некрасова, неослаблений інтерес, що його виявляли до Росії і її культури Франко, Леся

Українка, Коцюбинський. Зміцнюючи російсько-українське літературне єднання в нових історичних умовах, Васильченко тим самим продовжив традиції своїх попередників.

Безперечно, тяжіння до російської літератури не обмежувало коло мистецьких симпатій і уподобань Васильченка. Будучи людиною освіченою, він знав найкращі твори світової літератури, вбачав у них досконалі взірці техніки письма, художньої майстерності.

Твори про вчителів

Працюючи в школах, Васильченко зібрав багатий матеріал про життя сільської інтелігенції, зокрема вчителів. Його серце обкипало кров'ю, коли він бачив, як учитель поневіряється, але замість протесту іноді ламає шапку перед начальством, згинається в три погібелі перед попом та жандармом, запобігає ласки в багатіїв, пристосовується до підлоти. Таким вивів письменник героя оповідання "Вова". У нього "русяві кучері, сірі соромливі, повні темного огню очі, юнацьке лице та ніжний на губах пух". Всього кілька портретних барв, але вони дають читачеві змогу чітко уявити зовнішність юнака, сповненого світлих надій і поривань до прекрасного і благородного життя.

Приїхавши в село працювати вчителем, Антін Вова хоче познайомитися з місцевою інтелігенцією. Але після того, як пани "інтелігенти" з погордою і зневагою відвернулись від нього, селяка, Антін Вова опиняється в гурті п'яниць і розпусників. Письменник не виправдовує свого героя. Учитель мусить бути борцем, подвижником, іти до трудового народу, до своїх братів по класу, з ними єднатися, їм, темним і зневаженим, нести "розумне, добре, вічне". Вова тільки на якийсь час знехтував своїми обов'язками справді народного вчителя і жорстоко поплатився за це. Правда, поки що він ступив тільки перший крок по слизькій стежці. Новела не викликає безнадійно-песимістичних почуттів. Людина здібна, чесна й правдива, Вова, може, видряпається з прірви, в яку почав сповзати.

Дечим схожий урок панської погорди і зневаги дістав також молодий, енергійний і роботящий учитель Яків Малинка (новела "З самого початку"). Про нього відразу полинули добрі чутки: "За тиждень усе село знало вже нового вчителя". Але своєю зовнішністю та невмінням поводитися межи панами він не сподобався попечительці школи сільській багатійці Олександрі Андріївні. Вірний служака власті імущих, "підстаркуватий, сухий інспектор з гостреньким носом і з обличчям старого лиса" переводить учителя в інше село, "як можна далі з вишнівської школи". Що далі жде Малинку? Чи він розділить долю завжди напівголодних злидарів Недбая та Петльованого, які навіть у різдвяне свято не мають чого їсти і збирають дитячі недоїдки в класі під партами (новела "Вечеря"), чи, може, Малинка піде шляхом непокірного протестанта, невтомного шукача правди, як старий учитель Райко з новели "Над Россю"?

Про Феодосія Райка змолodu "слава гуляла по всьому повіту" — слава непокірного правдолюба. Усі прикрощі учительського життя випали на його долю. Вісімнадцять разів перегонили його з місця на місце: "там з квартирою зле приходилося, там піп був

лихий чоловік, там урядник чіплявся, там з голоду пропадав, звідтіль вигнали..., а радощів, ясних днів – як не було..."

Художньою удачею автора був образ другого вчителя – хитрого кар'єриста Воблого. На фоні образу Воблого стає очевиднішим благородство Райка. Образ Райка стверджує думку, що в антагоністичному суспільстві шлях чесної людини устелений тернами.

Нарешті, третя дійова особа оповідання "Над Россю" — автор, молодий учитель, що тільки розпочинає свою нелегку працю. Саме в світлі його сприймання постають образи Райка і Воблого, як дві долі, два життя. І він запитує себе: "Яким же шляхом я маю йти? Чи мені піти слідом за Воблим і починати будувати собі тепленьке місце в житті; чи, кинувшись назустріч молодим пориванням, піти тернистим шляхом, по якому йшов Райко; чи, може, поки не пізно, лишити зрадливу, обшарпану вчительську долю іншим, самому ж помандрувати світами шукати собі кращої..."

В оповіданні відсутні авторські сентенції. Читачеві не підноситься готова відповідь на питання про дальший шлях героя. Проте з оповідання ясно, який життєвий шлях обере ліричний герой: усі симпатії автора і читача на боці непокірного Райка; його життя – подвиг, який варто наслідувати.

Оповідання "Над Россю" посідає центральне місце серед творів Васильченка про вчителів. Це визначається насамперед тим, що авторові вдалося на конкретних образах показати широку картину "обшарпаної вчительської долі" в дореволюційний час, — картину, що набуває узагальненого значення. Васильченко осуджує вчителів, які показанню ставляться до праці в школі (оповідання "Роман"), карає кар'єристів (Воблий в оповіданні "Над Россю"), розвінчує мерзенну роль душителів живої думки – церковників (оповідання "Божественная Галя", повість "Талант").

Новели та повісті Степана Васильченка з учительського життя – визначне творче надбання української літератури.

Селянська тема

Однією з соціально найгостріших тем Васильченкової творчості є так звана селянська тема. Найкращий твір на цю тему, безперечно, славнозвісна "Мужицька арифметика". Ще в 20-ті роки це оповідання стало хрестоматійним.

Сюжет "Мужицької арифметики" нескладний. Замість книги "про землю і волю", яку селяни просять прочитати, місцевий панок дає їм старий задачник. Дає з явним наміром поглузувати з них. Проте цей своєрідний поєдинок закінчується поразкою не селян, а пана.

Оповідання позначене чіткістю класових симпатій автора, його непохитним демократизмом. Васильченко виразно протиставляє "мужицьку" правду панському праву, праву, за яким один поміщик володіє такою кількістю землі, що, як кажуть селяни, "коли б оце на всіх хоч один той кусочок, то було б нам, і дітям нашим". Васильченко певен, що такий стан речей – не вічний, що земля зрештою буде власністю селян. Звідси і оптимістичне звучання твору.

В суто комедійній ситуації, показуючи, як селяни трактують умови задач з підручника Євтушевського, Васильченко вдало передає вплив революційних подій на

пробудження класової свідомості українського селянства. Всією своєю поведінкою селяни доводять свою перевагу над монопольщиком Василем Івановичем. Вони вищі за нього своїм здоровим світосприйняттям, своєю розсудливістю, своїм іскрометним гумором. Васильченко не дбає про детальну характеристику всіх селянських образів. Кожен з них наділений одним-двома характерними штрихами, що не повторюють один одного, складаючи враження яскравого, барвистого цілого. "Руденький і жвавий" Охрім дотепно посміюється над панськими настановами; хурщик Антін з червоним від напруги лицем і веселими очима долає книжну премудрість; "дід у білих штанях" доповнює читання задачника бувальщинами; "похмурий чоловік" коментує їх згадками про гіркі пригоди селянського життя. Ці напрочуд майстерно виписані образи вражають лаконічністю, економністю барв, влучністю портретних рис щирим гумором. Лагідний доброзичливий гумор пов'язаний тільки з селянськими образами. Там, де йдеться про представників експлуататорського класу, гумор стає саркастичним, межуючи з нищівною іронією.

Образ пана-монопольщика Василя Івановича викликає певні асоціації з героєм новели Коцюбинського "Коні не вині". І там і тут маємо "народолюбця", котрий охоче віддає данину поширеній в роки першої російської революції моді прикидатись "братом і приятелем" трудящих.

У вступній частині оповідання перед нами "панок середнього віку, червоненький, з круглим животиком"; розмовляючи, він кумедно супить "рідненькі брови", скошує набік око, закушує губу, сам до себе осміхається "у руденьку борідку" або самовдоволено "хихикає". Але той Василь Іванович, що постає перед читачем у дальших розмовах з селянами, у вчинках, нарешті, у внутрішніх монологів, — то вже цілком визначений суспільний тип. І в читача немає сумніву, що Василь Іванович — це прихований ворог бідноти, який люто її ненавидить.

Є в "Мужицькій арихметиці" ще один персонаж — селянин Литовка, "здоровенний мужичура", який "покірно кланяється" Василю Івановичу, "мов той дуб у час негоди". А негода ця — його борги, його залежність від лихваря. Монопольщикої здається, що селяни кланяються йому з пошани. Але вони, наче між іншим, раз у раз розкривають своє справжнє ставлення до панка. Іронічні знизування плечима, уїдливі погляди, нарешті, спокійно-грізна обіцянка розділити панську землю "по своїй, по мужицькій арихметиці" — усе це виявляє справжнє ставлення народу до свого гнобителя.

Піднята в "Мужицькій арихметиці" тема селянського безземелля набула свого дальшого розвитку в новелі "На чужину". При створенні цієї новели Васильченко, як і завжди в таких випадках, ішов від життєвих фактів. У нарисі "Мій шлях", згадуючи своє вчителювання в селі Потоки на Київщині (1898-1902), він писав, що тоді хвилювало селян: "Говорили про селянське безземелля, про попів та про мандри поточан на поселення — події, які справили на мене велике враження".

Ця пекуча проблема того часу і знайшла художнє втілення в новелі "На чужину", в якій письменник виявив себе майстром психологічного, "настрійового" трактування тем.

"Тиха і смутна весняна ніч, мов молода черниця. Не чути на селі ні гомону, ні співу.

Все повилося в тіні. Біліють проти місяця хати з темними вікнами, — не то дрімають, не то щось думають".

Так починається розповідь. Цією картиною автор підводить читача до сприйняття тяжких роздумів людей, які незабаром помандрують "з рідного села в далеку, невідому чужину – туди, де серед диких степів, як кажуть люди, гуляє з хуртовиною мужицька доля". Село має покинути мало не половина громади.

Проблему розлуки з рідним краєм Васильченко вирішує не з вузько національних, а з соціальних позицій. Автор не осуджує тих, хто змушений покинути своє село, але з таким же співчуттям становиться й до тих, хто, не зважаючи ні на що, не пориває зв'язків з ним. Дівчина нізачо не хоче кидати рідних місць, а для парубка дорожча над усе – воля, незалежність: "То миліше тобі жити по наймах, — докоряє він дівчині, — панам догоджати, ніж працювати на себе? Що нам рідна сторона, коли немає в ній нам життя.

Радісне і трагічне перебувають у новелі в надзвичайно виразній, художньо вмотивованій взаємодії. Ось точиться суперечка між двома селянами про те, що краще: вмерти на батьківщині чи жити на чужині; п'яненька і заплакана баба, пританцьовуючи й приспівуючи, раптом починає тужити; у світлі кольори сонячного дня вплітаються тужливі мелодії народних голосінь ("Там і сонечко не сходе, і зірки не сяють, і вітер туди не довіє з рідної стороньки")— весь цей калейдоскоп кольорів та звуків сприймається як єдина тканина справжнього художнього витвору.

Переживання героїв подано в новелі з тонким ліризмом. Це стосується і картин природи. Пейзажеві тут відведено особливу роль. Він то імponує тяжким думам людей ("сумує тернина і, немов слізьми, осипає засмучену пару своїм білим цвітом"), то виступає різким контрастом душевному станові від'їжджаючих: сцена відбувається на тлі весняного ранку, буйного квітування садів.

Є тут і яскраві метафоричні порівняння, що надають творові підкреслено трагічного звучання. Ось одне з них: "Вся юрба людей розтягнулася в довгу стрічку, потім стрічка робилась усе тонша й тонша і розірвалась. Здавалося, що цілий живий організм розірвався на дві половини".

Багатство особистих вражень письменника, вміння типізувати соціальні явища в художніх образах, майстерність художника-пейзажиста, введення у твір, поряд з пейзажем, народної пісні і голосіння, майстерне відтворення цілої гами кольорів та звуків, — усе це становить творчу оригінальність Васильченка, і завдяки їй новела "На чужині" не загубилася серед численних "переселенських" творів, на які була досить багатою українська література початку ХХ століття.

Поетичною чарівністю пройняте оповідання "На хуторі". Важко уявити майстерніше поєднання зорових та звукових вражень. Акварельно прозора картина літньої ночі. У німій тиші сріблом дзвенить голос дівчини. Її спів зачаровує людей. А сама ж вона сирота, наймичка в старому лахмітті. Тільки з "купи ганчірок визирав мармурове дівоче личко з дуже великими пречудними очима". Новела звучить як поетичний гімн усім "талантам рідного люду". Серце письменника краяла думка, що

вони "з найбільш бідні, з найтемніших темні".

Гіркій долі здібних синів і дочок свого народу Васильченко присвятив також новелу "У панів" та зворушливу повість "Талант", опубліковану вже в радянській час.

Героїня повісті "Талант" – сільська вчителька Тетяна – має неабиякі артистичні здібності. Вона відчуває, що жити не можна без пісні, без театру. Тетяна виступає на кону поміщицького театру, співає в церковному хорі, та цього мало. Вона хоче вчитися, прагне до вершин мистецтва. Тільки не збулися її мрії. Пани поглумилися над Тетяною. Зацькована попом, ошукана й зневажена, талановита дівчина накладає на себе руки.

Твори про дітей

Гірка, часом трагічна доля героїв Васильченка залежить не від них самих, а від оточення, обставин, суспільного ладу, які й визначають їхній життєвий шлях.

А шлях починається в дитинстві. Степан Васильченко, письменник і учитель, завжди любив дітей і присвятив їм чимало ширих і правдивих творів, у яких подав цілу галерею дитячих образів.

Вболіваючи за долю дітей з народу, Васильченко вважав, проте, "за неприродне малювати їхнє життя одними сумними фарбами... Не слід навмисне гасити бадьорість, життєздатність, радість життя..."

Діти — герої Васильченкових оповідань – жваві, дотепні, сповнені енергії, кмітливі, допитливі. Життя бідняцьких дітей – безхлібне й невеселе, від недоїдання вони худі аж світяться, стають сумними й зажуреними, але досить їм ласкаве слово сказати, приголубити, і вони щиро, по-дитячому втішаються. Та це лише початок шляху, на якому їх чекатимуть розчарування, зіткнення з соціальною кривдою і боротьба за людську гідність. Дитячий світ маленьких героїв, немов крапля чистої джерельної води, вбирає в себе і віддзеркалює промені сонця і хмари життєві.

Дівчина Устина ("Волошки") з любов'ю збирає букет ніжних польових волошок, щоб подарувати його вчителю. Але, довідавшись про його аморальність, шпурнула квіти до порога. Чиста дитяча душа виповнилася гнівом і почуттям рішучого протесту. Устина піде з дому, наймитуватиме, аби не бачити нікчемних людей, які облипли брудом.

З м'яким, доброзичливим гумором письменник змальовує образ Василька, який любить "старувати", тобто серйозно, по-дорослому повчати старших ("Свекор"). За зовнішньо благополучним родинним затишком криється соціальна кривда: не так уже безжурно живеться батькам і старшим братам та сестрі Василька, які з ранку й до ночі важко працюють. Їхнє життя повне всіляких знегод, але вони вміють пожартувати, посміятися.

Хлопчика життєрадісної вдачі, котрий любить пофантазувати і хоче збагнути допитливим дитячим розумом та серцем навколишній світ, бачимо в новелі "Басурмен". Мати. Сама не дуже богомільна, примушує Семена ревно молитися. А малого зовсім не надяють поклони та нудне моління перед іконами. В ньому підсвідомо народжується протест проти бога. Його не лякає і картина "страшного суду", що висить у хаті.

Небагатослівні, але глибокі змістом, проникненням у внутрішній світ персонажа, оповіті світлим ліричним серпанком – такі Васильченкові новели про дітей.

Новели про війну

Новела "Чорні маки" починається картиною: "Сплять мої товариші, як мерці, стогнуть у сні – мучать їх мертвячі сні". Ліричному героєві здається, що "все на світі холоне й кам'яніє, і кам'яний жах проймає мозок і кістки". Не змінює загального похмурого тону і сцена братання, яка закінчується трагічно: по солдатах, що вийшли на зустріч одні одним, б'ють з гармат.

Серед руїн і німої пустині живими здаються тільки "мовчазні чорні маки – сумні, священні квітки".

Настрій відчаю і безперспективності панує в творах Васильченка про чужу й ворожу трудящим імперіалістичну війну. Гнітюче враження справляє оповідання "Отруйна квітка". Іде полк царської армії – довжелезна валка змучених людей, "якихось потвор з людськими очима". Триста верст до фронту – пішки по розгаслій дорозі. Солдати затамували гнів і обурення. Біль і втома, потоки бруду спотворили їхні обличчя. Спробували пожартувати з дівчиною, що випадково зустрілася, але з того нічого не вийшло: вони й людський сміх забули.

А ось мініатюра "На золотому лоні" – твір наскрізь символічний. Поле – немов бойовище: "трупом лежить жито, побите й потолочене", все знищено й понівечено, тільки будяччя та бур'янища вцілили.

Страхіття війни вирвали на якийсь час із рук Васильченка перо оптиміста. Зі сторінок його новел зникли сильні, впевнені в своїй долі герої. Замість них появились покірні, знесилені, розгублені люди, які не знаходять виходу. Щоправда, Васильченко співчуває селянинові, одягнутому в шинель царського солдата. У новелах відбилися настрої і погляди, характерні для народних мас, які проклинали війну. Письменник по-своєму протестував проти кривавої бойні. Але далі глухого протесту проти страхіть війни, далі проклять Васильченко, на жаль, не пішов. Він не побачив і не відобразив у своїх оповіданнях нових борців за волю, за мир, за перетворення імперіалістичної війни в громадянську.

Пожовтневі твори

Про інтерес Васильченка до всього нового, що з'являлося в житті і мистецтві, переконливо свідчить його звернення до такого жанру, як кіносценарій. Письменника захопила думка подати мовою і засобами кіно цілу серію українських народних пісень. Дещо з цих задумів йому вдалося реалізувати, однак задумано було значно більше. У зошитах Васильченка знаходимо розроблені плани таких кіносценаріїв, як "Голота", "Ганджа-Андибер", "Лимерівна", "Морозенко", "Чечітка", "Киселик". Він мріяв створити кілька кіносценаріїв за творами визначних російських та українських письменників, зокрема підготувати до екранізації низку чеховських новел, оповідання В.Короленка "Ліс шумить".

Теми для своїх творів Степан Васильченко черпав передусім з життя радянської школи. Тут він знаходив цікаві сюжети, гострі конфлікти, яскраві повнокровні характери героїв. А новий матеріал – письменник добре розумів це – не вкладався у рамки вже виробленої ним образно-стилістичної системи. Але при цьому він завжди

підкреслював необхідність використання реалістичних традицій прогресивних митців минулого. Васильченкова публіцистика початку 20-х років, як і ряд рукописних його матеріалів, переконує в тому, що вчителювання в радянській школі було для нього нерозривно зв'язане з творчими письменницькими шуканнями. Не можна не бачити, що саме в оповіданнях "Приблуда" (1922), "Червоний вечір" (1924) і ще більшою мірою в повістях "Авіаційний гурток" (1924) та "Олив'яний перстень" (1926) виявилось прагнення Васильченка до нової, висунутої життєвої проблематики, до нових форм зображення.

Своїми творами радянського часу Васильченко остаточно утвердився як письменник, що пише для дітей. До революції він не був власне дитячим письменником, — писав "про дітей", але не "для дітей". У радянську епоху учні Васильченка стають і прототипами героїв його оповідань, і читачами; у творчість письменника владно й тактовно входить дидактичний струмінь — важлива прикмета дитячої літератури.

Нові риси, зумовлені прагненням письменника показати нове в людських стосунках і в людській психології, відчутні вже в першому його "дитячому" творі радянських часів — оповіданні "Приблуда".

Пригадаймо, що в дореволюційних творах Васильченка образами дітей здебільшого був притаманний, хай і глибоко прихований, але безперечно трагічний смисл, і доля їхня викликала тільки співчуття. Герої оповідання "Приблуда" знають уже про свої можливості, перспективи, і це надає їм впевненості, оптимізму.

Уже спостерігаючи вихованців дитячого будинку, які живуть у досить скрутних матеріальних умовах, письменник бачить у їхній психології, в їхніх взаєминах паростки нової моралі. Не можна без хвилювання читати, якою зворушливою увагою і піклуванням оточують діти майбутнього "Моцарта" Мишка, дізнавшись, що цей співучий хлопчик, як і вони, — сирота. Оце почуття колективізму, товариськості стає визначальною рисою маленьких героїв у Васильченкових творах радянського часу.

В оповіданні "Приблуда" якісно інше, порівняно з дореволюційними творами, розв'язання дістала проблема взаємин дітей з педагогами. По-новому письменник ставить у своїх поштовгових творах і проблему світосприймання дітей. Тепер природні якості юних героїв — радісність, дотепність, кмітливність — не вступають у суперечність з умовами їхнього життя. І Васильченків гумор уже не межує з трагізмом. Оптимістичне звучання, приглушене колись відчуттям безвиході, тепер, у поштовгових творах, посилюється, свідомо протиставляється мотивам зневіри і розпачу.

Оповідання "Приблуда" своїм художнім рівнем поступається перед іншими шкільними творами Васильченка 20-х років. Але це оповідання цінне для нас тим, що воно поставило в літературі таку нагальну проблему того часу, як ліквідація дитячої безпритульності, і водночас засвідчило якісні видозміни Васильченкового художнього методу.

Ще виразніше виявилися риси Васильченка як радянського письменника у повісті "Авіаційний гурток". В ній, як і в усіх творах Васильченка на теми з радянського життя,

письменник вдається до композиційної структури, яку можна окреслити так: "мрія – дійсність – мрія" (від мрій юні герої ідуть до її здійснення, яке породжує у них новий запал, нові плани). Герої "Авіаційного гуртка" вміють мріяти. Мрія освітлює всю їхню діяльність, викликає трудовий ентузіазм. І це вже мрія не про те, щоб "вийти в люди", а про політ у стратосферу, на Марс.

Романтична окриленість, ентузіазм шкільної молоді протиставляється селянському консерватизмові. Романтизм Васильченкових героїв радянського часу став, так би мовити, прикметою соціальною. Це, безумовно, нова властивість методу письменника, який дедалі впевненіше стає на позиції соціалістичного реалізму. У твір владно увійшли нові явища тогочасного життя. Написана більш як півстоліття тому, повість "Авіаційний гурток", завдяки широкій масштабності авторського погляду на дійсність, сприймається як твір і про сучасну шкільну молодь. Повість Васильченка своїм щирим словом живить благородні поривання, кличе до творчості.

Порушена в "Авіаційному гуртку" тема трудового єднання міста й села дістала свою дальшу розробку в "Олив'яному персні". Замінюючи початкову назву повісті "Гості із міста" ("Змичка") на "Олив'яний перстень", Васильченко, треба гадати, не хотів розкривати тему вже в назві (як це було в творах "Мати", "Приблуда", "Авіаційний гурток" тощо).

Життя давало для літератури колосальний матеріал, але, як відзначав А.Луначарський, у молодих класів при величезному багатстві змісту часто не вистачає художньо-оформлювальних засобів. У 20-х роках з'являється багато творів-агіток, в яких або нехтувався художній бік, або відшукувалася особлива, "пролетарська" форма. Шукання такої художньої форми призводило часто до формалістичних викрутасів. Виступаючи за розвиток нових художніх засобів передачі змісту, Васильченко обстоював необхідність вивчення досконалих форм дожовтневого мистецтва.

Він пише: "Нова форма, нові художні засоби – річ, виявляється, не така проста, по суті, ще не опановані форми Чехова, Короленка, Стефаника".

Можна сміливо твердити, що повість "Олив'яний перстень" письменник увійшов у радянську літературу як новатор, причому новаторство його виявилось і в ідейному змісті твору, і в художній майстерності.

Творчості Степана Васильченка на всіх етапах був притаманний гумор. У дожовтневий час він був виявом співчутливо-доброзичливого ставлення письменника до маленьких героїв; у творах радянського часу, починаючи з "Приблуди", гумор набув якісно нових рис, позбувшись мотивів трагізму і прихованого розпачу, загравав новими барвами, став засобом позитивної характеристики. У повісті "Олив'яний перстень" безліч гумористичних сцен. Ось наші мандрівники влаштовують суд над ступою. Ось школяр оголошує про свій намір одружитися з Настею, зворушений її піклуванням і гостинністю. Ось дід Маркіян з міною міжнародного оглядача веде бесіду про Чемберлена і Лігу Націй... всі ці епізоди перейняті м'яким, доброзичливим гумором, що служить засобом позитивної характеристики героїв.

Гумор в "Олив'яному персні" неодмінно поєднується з ліризмом. Лірична стихія

владно входить у повість, проявляючись і в характерах героїв, і в змалюванні побуту радянського села, і в описі картин природи.

Тісний зв'язок з життям письменник виявляє своїм відчуттям самого духу часу, розумінням змін у людській психології. Тема трудового єднання міста і села була, без сумніву, історично далекоюсяжною. Своїм твором Васильченко стверджує моральне оздоровлюючий вплив на дітей фізичної праці, стверджує поетичну красу і моральну необхідність способу життя, який ведуть його юні герої в радянській школі.

У повісті "Олив'яний перстень" дістала своє даліше опрацювання тема колективної праці. Одним з перших в українській радянській літературі Степан Васильченко показав працю як творчість. Це вже не підневільна виснажлива робота селян, про яку писав Васильченко в "Мужицькій арихметиці", у новелах "В темряві" та "Дош", — це праця-радість, праця-творчість. Письменник показує, що саме в колективній праці народжується нове радянське село, нове життя.

Носії того нового – це Валерій Ліщина, Вітя Барановський, Кость Ясинський, Василь і Настя Бондарі, піонерка Соня – повнокровні художні образи, які створив письменник.

"Олив'яний перстень" знаменував собою утвердження в творчості Васильченка таких рис і ознак, які засвідчили, що письменник оволодів методом соціального реалізму. В його творі поєдналися романтичне та реалістичне начало, і конкретно історично зображено процеси та явища радянської дійсності.

Отже, одна з найулюбленіших тем Васильченка – "дитяча", "шкільна", відбила зміни в його творчому методі особливо наочно й відчутно.

Проте в інших творах 20-х – початку 30-х років, написаних на матеріалі минулих часів, яскраво відчутний свіжий подих ідейно-творчого піднесення. Це особливо помітно у славнозвісному циклі "Осінніх новел", тематично пов'язаних з подіями 1905 року. Тільки одна з новел – "Осінній ескіз" – написана і надрукована була в 1912 році. Всі інші – "Фіалки", "Чайка", "На калиновім мості", "Лісова новела", "Вітер" – друкувалися в радянський час, переважно в 1928-1932 роках. Можливо, задуми багатьох з них у письменника виникали раніше, але здійснити їх він зміг тільки після революції, коли збагатилась його творча уява і вдосконалився художній метод. Старі сюжети сприймала вже нова свідомість художника, і вони діставали нову інтерпретацію. Так проходив процес оновлення принципів відображення дійсності, викликаний тим, що ідейні засади митця стали чіткіше, а класові симпатії і антипатії – вирзливіші.

Змінюється передусім така постійна ознака Васильченкової новелістики, як ліризм. Лірика "Осінніх новел" – неспокійна, динамічна, перейнята відчуттям революційного перетворення землі. Не випадково за початковим задумом назву циклові мала дати новела "Вітер". Символіка вітру, що в українській радянській літературі означала революційне оновлення (згадаймо, наприклад, тичинське "вітру вітровіння"), у Васильченка поширюється й на людину, котра, як назвав Тичина, "слухає революцію". Герої письменника – Тася і Марко з новели "На калиновім мості", сини матері Ковалихи з "Чайки", оповідач з "Вітру" і "Фіалок" – перебувають у стані душевного неспокою,

гарячого бажання рішуче змінити своє життя.

Ідейна зрілість Васильченка виявилась у тому, що герої його "Осінніх новел" – революціонери. Письменник показує їх моральну чистоту, відданість своїй справі. Це люди, свідомі свого суспільного призначення і своєї життєвої мети. Вони вірять, що "буде правда на землі". Однак Васильченко уникає зображення гостроконфліктних класових зіткнень, не змальовує революційного руху в його наочних проявах (як це ми бачимо у близькій Васильченкові знаменитій повісті О.М.Горького "Мати"), він обирає вужчу, але теж, без сумніву, дуже важливу сферу людської долі – сферу інтимну, і дає відчуття, як у цій сфері відлунюються бурхливі події часу.

Одне з найпомітніших оповідань циклу – "Чайка"(1930).

...Багато незгод випало на долю простої української селянки, матері трьох синів. Усі троє "пішли в революцію" і зазнали тяжких випробувань: "Один село проти пана поставив – сидить у Києві, другий не пішов цареві служити – посадили в Катеринославі, а третій, той Андрійко безталанний, все дошукувався правди, поки дали йому правди такої, що тепер лежить у Лубнах у лікарні, помирає". З жодним із ув'язнених синів не пощастило матері поговорити: один помер, до другого не пустили, третього світ за очі заслали. І віддалася мати-чайка своїй тузі, аж поки гніве Тарасове слово – "Буде правда на землі" – не вивело її з того стану.

До краю простий сюжет. Стефаніків лаконізм розповіді. "Мозаїчна" побудова в дусі Коцюбинського. Але в кожній з цих прикмет – Васильченків стиль.

Ліричне забарвлення авторської розповіді досягається. Зокрема, найулюбленішим засобом письменника – введенням у твір пісні. Народно-пісенний лад позначився на самій манері авторського викладу.

Персонажі "Осінніх новел" ("На калиновім мості", "Фіалки", "Лісова новела") – передові інтелігенти, вчителі – люди, що визначили своє місце в лавах революційних борців. Ні заслання, ні муки катувань, ні холод тюремних ґрат – ніщо не зупиняє мужніх Васильченкових героїв. Письменник розкриває їхній багатий духовний світ, оспівує нездоланну енергію народу, його велич, красу і силу.

В "Осінніх новелах" постійно перегукуються, перехресчуються і поєднуються тема революції і тема юності. Герої всіх новел – молодь, у якої думки про особисте щастя невіддільні від думок про щастя загальне. Навіть згадки автора про весілля Тасі і Марка ("На калиновім мості") постійно супроводяться згадками про революційні події.

"...Так от весілля... Коні воронії, бубни, музики...

Загрібай, мати, жар-жар,

Буде тобі дочка жаль-жаль...

Разом: — Радість, воля... Маніфестації, співи, мітинги, організації...

А далі, як сніг серед літа, — драгуни!..

А далі козаки! А далі засвистіли лютим вітром нагаї, закружили вихрі. Ось тобі весілля! Ясну молодість, карі очі, співи – все закружило, понесло-понесло, як у бурю зорваний лист..."

Вміння в поразці побачити майбутню перемогу, яке чітко виявилось в "Осінніх

новелах", — це вміння розглядати події у їхньому "зв'язку з ходом життя", вміння, яке ми помічали і в "шкільних творах" Васильченка, назвавши його серед найважливіших ознак методу соціального реалізму.

В останні роки життя Степан Васильченко звернувся до образу Т.Г.Шевченка. Він хотів написати повість "Широкий шлях" — невелике полотно про генія українського народу, яке мало складатися з п'яти частин, але встиг завершити тільки першу частину — "В бур'янах", що стала одним з найкращих художніх творів про дитинство Тараса Шевченка.

"Широкий шлях" — одна з "недоспіваних пісень" Васильченка, як називав він свої незакінчені твори. Але з першої частини, планів і начерків рукопису ясно бачимо прагнення автора до нового для нього жанру біографічної чи навіть соціально-психологічної повісті. Розширення жанрових меж теж ознака творчої еволюції, властивої Степану Васильченкові.

Визначний прозаїк час від часу брався і за перо драматурга. Першу п'єсу "Чарівниця" він написав ще в 1902 році. Спроба не вдалася (невисока сценічність, рихла композиція, бліді характери дійових осіб). Зате друга його п'єса — водевіль "На перші гулі" (1911) — річ високохудожня. Вона привернула увагу визначного майстра українського театру Миколи Садовського, ставилась на професійних і аматорських сценах. Однією з характерних рис Васильченка-новеліста є майстерність драматургічної організації матеріалу. Гортаючи сторінки драматичних творів письменника, можна помітити і зворотнє явище: характерний ряд прикмет, що видають в авторі новеліста. Та й сам Васильченко погоджувався, що деякі з його п'єс, "як справедливо зазначала критика, швидше скидаються на новели, ніж на драматичні твори, і їх... більше читають, ніж виставляють". До новелістичних ланок драматичних творів насамперед слід віднести одноактовість, тобто стислість обсягу, лаконізм сюжету, значимість сюжетних ситуацій і мізансцен. "Одноактовність" як ознака драматургічної майстерності Васильченка полягає не лише в "короткості" його п'єс. Це і вкрай сконцентрована дія, і змалювання характерів, що дає можливість глядачеві сприймати їх одразу ж, а не в процесі їх повільного розвитку і вияву; це, нарешті, лірична стихія, що наскрізь переймає сюжет.

Усі ці риси особливо відчутні у п'єсі, яку вважають найкращою в драматичній спадщині письменника, — "На перші гулі".

У п'єсі все невимушене, до краю просте: від невибагливою інтриги до чіткої окресленості характерів. Васильченкові характери вражають колоритністю, духовним багатством, життєвістю. В центрі уваги автора — представники двох поколінь: з одного боку — літній Савка і його дружина, а з другого — сімнадцятилітня Оленка і парубок Тиміш. Савка не пускає Оленку на перші гулі, хоч і розуміє, що нічого протиприродного в бажаннях дочки немає. Олена ж, хоч і поважає батька, чинить йому "недозволено" різкий опір. Обидва покоління, хоч якими антиподами вони видаються з першого погляду, — об'єднані органічною спадковістю долі і характерів. "Конфлікт" не має якоїсь серйозної, сказати б, класової основи, — тому й розв'язується він у

доброзичливо-гумористичних ситуаціях. Це не конфлікт пана-монополщика з селянами ("Мужицька арихметика") – це суперечка молодості зі старістю, суперечка, у якій перемагає молодість і яка, незважаючи на це, закінчується їхнім примиренням. Звідси – м'який гумор усіх сюжетних колізій, гумор характерів і стосунків. Гумор поєднується з ліризмом. Це поєднання – невід'ємна особливість творчого стилю Васильченка – виразно втілюється і усій його драматургії і споріднює її з новелістикою.

У окопах світової війни, під гуркіт гармат народилася лірична комедія "Не співайте, півні, не вменшайте ночі" (1917). Васильченко – автор п'єс "Зіля королевич", "Недоросток". Він багато і натхненно працював над створенням народного героя України – Кармалюка.

Працюючи в школі, Степан Васильченко пише невеликі драматичні твори, призначені для учнівської самодіяльності. Заслугують, зокрема, на увагу його п'єси-мініатюри про Тараса Шевченка.

У феєрії "Минають дні" (1923) сюжетна колізія ґрунтується на темі відстоювання народом пам'яті великого поета від блюзнірських наскоків хулителей його революційних ідей. Царські поліцаї, які намагаються перепинити шлях трудящим до дорогої могили, розуміють роль "поета в селянській одежі" у наростанні визвольної боротьби народу. Клятвою вірності великій справі боротьби за новий світ, за світле майбутнє звучать слова Дівчини, звернені до монумента поетові. Дівчина прикрашає могилу Кобзаря червоним прапором, пронесеним на грудях через кордони охоронців. Драматург органічно поєднав Шевченків текст з діями і вчинками своїх героїв. Взявши за назву своєї п'єси Шевченкова рядки, акцентувавши на думці поета революціонера про боротьбу самовідданої боротьби за волю, Васильченко показав ті нові сили, які виступали за революційне оновлення світу.

Драматична композиція "Під Тарасове свято" (1924) викликає інтерес не тільки майстерним використанням шевченкових текстів, а й правдивим показом того нового, що з'явилося в післяжовтневому селі. Різким дисонансом у нудне читання селянином Михайлом якоїсь церковної книжки вривають живі голоси школярів, що декламують полум'яні Шевченкові вірші.

Виступав Степан Васильченко і як перекладач. Особливо захоплювали його твори російських авторів, які в формуванні письменницького хисту Васильченка відіграли першорядну роль. Степан Васильченко перекладав М.Лескова, М.Гоголя, О.Серафімовича, В. Короленка і робив це з великою любов'ю та натхненням.

Дожовтнева творчість Степана Васильченка глибоко демократична. Письменник створив правдиві картини життя трудового народу, картини, романтично забарвлені, соціально загострені. Герої Васильченка не поступаються своїми гуманістичними принципами, не перетворюються в моральних покручів, не стають жалюгідними й нікчемними. Навпаки, мужні й далекоглядні, вони глибоко вірять у світлий завтрашній день.

Оптимістичним звучанням, красою колективної праці, романтичним сприйняттям дійсності позначені твори, написані в роки Радянської влади, коли Васильченко

перейшов на позиції соціалістичного реалізму. Його герої – мрійники і романтики – земні й правдиві, як саме життя.

В радянський час творчість Васильченка ідейно та художньо збагачується, поглиблюється політичний світогляд письменника. Нових рис набуває його індивідуальний художній стиль. Краса образного вислову, мелодійність мови, задушевний ліризм, точність і глибина психологічної характеристики, народно-пісенні мотиви – всі ці ознаки стилю Степана Васильченка стають ще яскравіші, виразніші, чіткіші. Твори письменника останніх літ відзначаються стрункішим сюжетом, ясністю ідейно-художньої характеристики, глибокою, емоційно наснаженою думкою, лаконізмом і досконалістю мови.

Ім'я йому-народний письменник

"Він був для нас як батько, — згадує вчитель 187-ї школи міста Києва П.М.Крупський. — Завжди спокійний, лагідний. Коли, здавалось, треба було grimнути, він іронічне щось скаже, і це впливало незрівнянно більше. А з яким задоволенням слухає, було, і привітно посміхається, коли хто гарно розкаже урок, а коли хто не вивчить, він похитає головою і скаже: "Хай так буде, як вирішили ви, бо ж громада – великий чоловік".

Чергував часто Степан Васильченко у дитбудинку вечорами і дуже любив слухати коли ми співали. А то й сам, бувало, просить: "Дівчатка й хлопці, ану давайте разом щонебудь заспіваємо". А ми знали, що він дуже любив співати українських народних пісень, і особливо "Запрягайте коні в шпори". Ну, а співали ми так, що люди на тротуарах зупинялись і слухали нас.

Степан Васильович був справжнім режисером. Він не тільки писав п'єси, інсценізації для нашого драмгуртка, але й сам ставив їх, вкладаючи в цю справу всю душу. А хто з нас сам робив спроби писати, завжди радився з учителем. Він почитає, вкаже, що не так, і завжди підбадьорить: "На перший раз – добре!".

Для письменників-реалістів, що виступали в літературу 20-х роках, високохудожня і демократична творчість Васильченка була надійним орієнтиром. Чи не тому академік О.Білецький знаходив барви Васильченкової палітри у творчості молодого П.Тичини? чи не тому Максим Рильський, який називав Васильченка поетом української природи, залюбленим у слово і в пісню народу, відчув його вплив у пейзажних зарисовках Остапа Вишні і в пісенному ритмі новел Г.Косинки? що ж до літератури для дітей і юнацтва, то тут і Головка, і Копиленка, і Донченка, і багатьох інших єднає з Васильченком безпосередній спадкоємний зв'язок.

Талант Степана Васильченка неповторний, невмирущий. Його твори озвучують в людських серцях найпотаємніші ліричні струни, оживляють веселі усмішки, утверджують високі пориви до краси і гуманізму.

Література

1. О. Непорожній, В. Олійник. Степан Васильченко. – Твори.
2. Б.Деркач. Степан Васильченко. – Вибрані твори.
3. П.Хропко. З виру народного життя.

4. Майстер прози поетичної СТЕПАН ВАСИЛЬЧЕНКО — (збірник)

36